

GEÇİCİ SİĞINMACI STATÜSÜNDEKİ 12-18 YAŞ ARASINDAKİ SURİYELİ TÜRKMEN ÇOCUKLARIN SOSYAL ANKSİYETE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hakan YAĞCI¹

ÖZ

Bu araştırma, geçici sığınmacı statüsündeki 12-18 yaş arasındaki Suriyeli Türkmen çocukların sosyal anksiyetelerini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu planlanmış rastlantısal olarak seçilmiş 312 kişiden oluşmaktadır. Çalışma grubundaki her çocuğa “Sosyo-Demografik Bilgi Formu” ile “Sosyal Anksiyete Ölçeği” uygulanmıştır. Araştırma verileri Mayıs 2017-Haziran 2017 tarihleri arasında toplanmıştır. Çalışmanın sonuçları %95 güven aralığı ve %5 hata payına göre değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; kız ve erkek, okula devam eden ve okula devam etmeyen, ayrımcılığa uğrayan ve ayrımcılığa uğramayan, gelir algısı düzeyi düşük olan ile yüksek olan arasında istatistiksel anlamlı fark bulunmuştur. Bu fark incelendiğinde kız çocukların erkek çocuklara oranla, okula devam etmeyen çocukların devam eden çocuklara oranla, ayrımcılığa uğrayan çocukların ayrımcılığa uğramayan çocuklara oranla ve düşük aile gelir algısına sahip çocukların orta gelir algısına sahip çocuklara oranla daha yüksek sosyal anksiyete seviyesine sahip olduğu belirlenmiştir. Zorunlu göç etmiş çocukların yaşları ile sosyal anksiyete seviyeleri arasında da negatif anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sığınmacı Çocuklar, Sosyal Anksiyete, Göç, Zorunlu Göç

1. Giriş

Sanayi devriminden bu yana siyasi karışıklıkların ve istikrarsızlıkların artması ile birlikte göç olgusu; ekonomik, sosyolojik ve psikolojik olarak yeniden ele alınmaya başlanmıştır. Zorunlu göç olgusu, Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca birkaç kez tecrübe edilmiştir. Bulgaristan-Türkiye mübadelesi, 6-7 Eylül’de gayrimüslimlerin yurdu terk etmesi ve son olarak Almanya ile yapılan sosyo-ekonomik amaçlı işçi göçleri bu durumlara örnek gösterilebilir (Danış, 2004:221). Türkiye 2011 yılında Suriye’de başlayan olaylar sonucunda 4,7 milyon sığınmacıyı kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu kişi sayısı, cumhuriyet tarihi boyunca sığınmacı olarak kabul edilen en fazla insan sayısıdır (Harunoğlu, 2016:37).

Zorunlu göç genellikle sosyo-ekonomik yetersizlikler, savaşlar, azınlık olma durumu, siyasi durumlar ve istihdam politikaları gibi birçok neden ile gerçekleşebilmektedir (Yılmaz, 2014:1691). Çevresel koşullar öznenin veya grubun temel yaşamsal gereksinimlerini karşılayamadığı durumda sosyo-ekonomik nedenli zorunlu göç kaçınılmaz bir hal almaktadır. Bu durum, zorunlu olan göçün sosyo-ekonomik nedenli olan türüdür. Zorunlu göç, sosyo-ekonomik sebeplerle olabildiği gibi siyasi olayların sonucunda da gerçekleşebilmektedir. Siyasi sebepli zorunlu göç durumları sıklıkla silahlı

¹ Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yoksulluk Çalışmaları Doktora Öğrencisi,100/2000 Doktora Bursiyeri. hakanyagcist@gmail.com ORCID: 0000-0003-4629-4748

çatışmayı içerisinde barındırmaktadır. Bu tür göçlerin zorunlu olma niteliği hayati tehditleri içermesinden ileri gelmektedir. Psikolojik açıdan zorunlu göç olgusu ise bu hayati tehditlerin yarattığı olumsuz psikolojik duruma odaklanmaktadır (Yılmaz, 2014:1701).

Olumsuz yaşantıya maruz kalma birçok psikopatolojik duruma neden olmasının yanı sıra ayrımcılığa uğranmasına neden olabilmektedir (Aker vd., 2002:97). Sığınmacı kişilerin psikolojik durumları; zorunlu göç öncesinde nasıl bir ortamdan göç ettikleri, göç etme nedenleri, göçün ilk anını nasıl tecrübe ettikleri gibi değişkenlerin yanı sıra göç sırasında nasıl bir yolculuk yaşadıkları, bu yolculuk sırasında ve sonrasında yaşanabilecek durumlar hakkında nasıl bir algıya sahip oldukları ve en sonunda göç ettikleri yerde nasıl bir hayat bekledikleri ile yakından ilişkilidir. (Tuzcu ve Bademli, 2014:56).

Kitlelerce insanın yer değiştirmesi sonucunda insan grupları, göçe başladıkları ve vardıkları noktaların toplumsal psikolojik durumunu değiştirebilmektedir. Bu değişimin tahmin edilebilir ve kaçınılmaz olduğu zamanlarda olumsuz etkiyi hafifletebilmek amacıyla psikolojik destekler sunulabilmektedir. Bu psikolojik müdahalelerde öncelikle var olan durumu tanımlamak önemli bir parametredir (Sır vd., 1998:84). Bunun nedeni ise psikolojinin tanı ve teşhis odaklı çalışılan uygulamalı bir sağlık alanı olmasıdır. Bu araştırmanın da amacı olan sığınmacı çocukların sosyal anksiyete açısından değerlendirilmesi olgusunun, önleyici hizmetlerin sağlanmasına ve akademik araştırmaların gerçekleştirilmesine katkı sunması beklenmektedir.

1.1. Göç

Suriye'den Türkiye'ye tecrübe edilen büyük ölçekteki göç dalgasının sosyal kurumlara ve demografik yapıya yapacağı etkiyi öngörebilmek, göç dalgasının negatif etkilerini iyileştirme noktasında önemli satır başı konumundadır. Araştırma bulgularının ışığında oluşturulabilecek oryantasyon grupları, kaliteli ve uyumlu bir göç deneyimine öncelik edebilir (Gün ve Bayraktar, 2008:10).

12-18 yaş çocuğunun hayatını devam ettireceği konuma yönelik uyumu/uyumsuzluğu, kişinin davranış örüntüsünden psikopatolojisine kadar her alanda önemli etkiye sahiptir (Örsel vd., 2011:132). Çocuklara ek olarak göçten büyük ölçüde etkilenen diğer demografik grup ise kadın göçmenlerdir. Özellikle göçün ilk dönemlerinde duygusal bir boşluk yaşayan göçmen kadınlar, zamanla yalnızlık hissiyle yüzleşmektedir. Araştırmalara göre göçmen kadınlar, kadın ve göçmen nitelikleri ile fiziksel ve psikolojik yük altında kalmaktadırlar. Göçmen kadınların çalıştıkları işler sıklıkla daha düşük ücretli ve kalıcı olmayan işlerdir. Aynı zamanda iş sağlığı ve güvenliğinin ikinci planda olduğu, ruhsal ve fiziksel istismara açık çalışma koşullarında istihdam edildikleri belirtilmiştir (Akdeniz ve Öz, 2009:30). Çalışmadan kazanılan ücrete olan ihtiyaç çalışma koşullarındaki kötüleşmenin en önemli belirleyicilerinden biridir. Söz konusu kadınlardan beklenen bakım verme rolü ise çalışmadan doğan durumun sonuçlarından bağımsız şekilde gerçekleşmektedir. Ekonomik olarak dezavantaja sahip olma durumu, bakım verme yükünü azaltmadığı gibi arttırmaktadır. Travma ve travma sonrası stres

bozukluğu, göçmen kadınların göçmen erkeklere göre daha fazla mustarip olduğu bir durumdur. Bu durum aynı zamanda çocuk ile olan ilişkisi nedeni ile annelerin araştırmanın çalışma grubu olan çocuklara olan etkisini de dolaylı olarak ölçmektedir (Başterzi, 2017:381). Çocuklar bu ve buna benzer travmatik durumları ebeveynlerinden dolaylı şekilde öğrenmektedir. Ebeveyn travmatik olayı nasıl işliyorsa çocuk da ebeveyni modelleyerek algılamakta ve davranışta bulunmaktadır. Bu nedenle travma uyarıcılarına annenin verdiği olumsuz yanıtlar çocuklar tarafından yansıtılmaktadır (Baş vd., 2017:4). Nedenleri bakımından farklılaşan zorunlu göçün en şiddetli şekli savaş durumuna tanıklık ile ortaya çıkmaktadır. Çatışma ya da savaş durumuna maruz kalan insanların öngörülemez gelecek algıları, bu kişilerin kaygı seviyelerini arttırmaktadır (Aydın vd., 2017:11).

Çocukların göç esnasında; ebeveyninden ayrılmak, fiziksel ve sözlü şiddete maruz kalmak, yetersiz gelişim koşullarına sahip yerlerde yaşamak (toplama kampları gibi), yetersiz beslenme, gelecekle ilgili belirsizlik gibi durumlar ile karşı karşıya kaldıkları tespit edilmiştir (Özden, 2013:4). Göç sonrasında ise göç eden grubun uyumu ile ilgili güçlükler, yeni bir dil ve yabancılaşma, farklı kültürlere uyum problemleri ile yüzleştikleri gözlemlenmiştir (Palabıyık ve Koç, 2011:341).

Zorunlu göç olgusu bir şekilde ebeveyni, bakım vereni ve toplumsal sosyal çevresi yolu ile de çocuğu etkilemektedir. Brener'in bahsettiği çevresel etki, çocuğun psikolojik durumunu somutlaştırmaktadır. Brener'in kuramı çerçevesinde bir bakış açısı olarak çocuk, sosyal politikaların, kültürel kurumların ve sosyal çevrenin ortaklığında yetişen ve gelişen bir özne olarak kabul edilmektedir (Bronfenbrenner, 1991:61).

Her göç kendi karakteristik özellikleri ile var olmaktadır. Bu nedenle hem kendi özellikleri ve oluşumu içerisinden bakıp hem de multidisipliner bir bakış açısı ile tanımlamalarda bulunmak gerekmektedir (Faist, 2000:201). Büyük sosyolojik ve sosyal psikolojik açıklamalara sahip olan göç olgusu, çok çeşitli değişkenler ve değişken kümeleri ile etkileşim içerisinde olduğundan tanımlanması veya çalışılması zor bir araştırma öznesi durumundadır. Bu değişkenlerin oluşturduğu etkiler, göç ve göçmen münasebeti çerçevesinde geniş bir bakış açısı gerektirmektedir (Faist, 2008:32).

Ravenstein'in "Göç Yasaları" (Ravenstein, 1885:187) ve Farr'ın "Kaotik Göç" tanımlaması birbirlerine göç konusunda karşıtlık oluşturmaktadır. Farr'a göre göç; kaos ve karmaşaya sahip bir sosyal olgudur (akt. Lee, 1966). Ravenstein ise göçün yasalara sahip ve bir kurala bağlı olarak gerçekleştiğini belirtmiştir. Ravenstein'a göre; mesafe açısından kısa mesafeli göçler, uzun mesafeli göçlere nazaran daha yaygındır. Ravenstein'in 1885 yılında yayımladığı çalışmasının, göç olgusunu konu alan ilk kaynak olduğu literatür tarafından kabul edilmektedir. Sonraki dönemde göç olgusunu işleyen bütün kuramcılara yol gösteren bu çalışma, ilk olması yönüyle oldukça değerlidir.

Ravenstein teoreminde, sanayileşme ve kentleşme durumları konu edilmiştir (Ravenstein, 1885:191). 19 yy. İngilteresinde hızlanan sanayileşme durumu ve insanların sosyo-ekonomik beklentileri, kademeli bir göç olgusu yaratmıştır. Ravenstein bu göç dalgasını

konu olarak yayımladığı çalışmasında göç yasalarını kurgulamıştır (Ravenstein, 1885:192). Bu yasalar;

- **Göç ve mesafe:** Göç yaşayan insanların, genellikle kısa mesafelerde yapılan göçleri tercih etmekte olduğu belirlenmiştir. Bu durumun nedeni olarak sanayi bölgelerindeki nüfusun yoğunluğunun belirleyici bir ölçüt olduğunu varsaymıştır (Ravenstein, 1885:193)
- **Göç ve basamakları:** Sanayileşme sonucunda görece gelişen merkezlere sosyo-ekonomik kaygılar ile göç dalgası oluşmaktadır. Göçmenler, sanayileşen kentlerin çevresinden yerleşimin daha seyrek olduğu bölgelere yerleşerek göçü sonlandırmaktadır. Uzaktan gelen göçmenler gelme zamanlarına göre merkezden çepere doğru yayılır ve merkeze yakın olma durumu, refahı paylaşım oranı ile özdeş tutulmaya başlanmaktadır. Bu kuramın mesafe odaklı tanımlanmasının nedeni merdiven yapısına benzer bir dizilimde gerçekleşmesinden ileri gelmektedir (Ravenstein, 1889:211).
- **Yayılma ve emme süreci:** Ravenstein göç kavramını, yayılma ve emilme yasası ile devam ettirmektedir. Sanayileşen kentin iş gücü ihtiyacı göç sayesinde karşılanmış ve bu sayede bir emilme yaşanmıştır. Kentin merkezine yakın lokasyonların istihdam açığının tamamlanması ile göçmenler yayılma eğilimi göstermektedirler (Ravenstein, 1889:211).
- **Göç zincirleri:** Ravenstein'a göre, göç almak ve göç vermek karşılıklı işleyen ve birbirini besleyen iki durumdur. Bu nedenle zincirleme bir reaksiyon ile ilerlediği ve kademeli geliştiği varsayılmaktadır (Ravenstein, 1885:197).
- **Doğrudan göç:** Ravenstein, uzun mesafeli göç tanımını ilk dört yasasından ayrı olarak ele almaktadır. Bu yasaya göre ekonomik kaygılar ile yapılan uzun mesafeli göçler, direkt olarak sanayileşmiş kentlere yapılmaktadır (Ravenstein, 1885:197).

Göç olgusunu somutlaştıran bir başka kuramcı olan Lee, (1966) yılında kurguladığı göç teorisi ile Ravenstein'in çalışmasına atıfta bulunmuştur. Everett Lee kuramını itme ve çekme etkisi üzerine kurgulamıştır. Göç ile ilgili itici ve çekici değişkenlerin olduğunu belirlemiştir. Lee, itici ve çekici faktörleri dört temel şekilde açıklamaya çalışmıştır (Lee, 1966:51). Bunlar;

- Yaşanan yerle ilgili faktörler,
- Gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler,
- Göç engelleri,
- Bireysel faktörler.

Lee, oluşturduğu itme ve çekme kuramının bileşenleri olarak bulunduğu yerdeki olumsuz durumların itme etkisi ve göç edilecek yerdeki olumlu durumların çekme etkisi olarak bir

göç tanımlaması yapmaktadır. Bu faktörler izafi bir değere sahiptir. Bu kuramda negatif ve pozitif olarak belirlenen durumlar cinsiyet, eğitim, ırk gibi etkenlere göre farklılık göstermektedir (Lee, 1966:54).

Toplum bilimci Stouffer, Kesişen Fırsatlar Kuramı'nda göç eden bireyleri kuramının merkezine almaktadır. Stouffer, evlerinden edilen bireyleri konu alarak onlardan bir veri havuzu oluşturmuştur. Kuramın önemli noktaları Lee'nin tasvir ettiği itme ve çekme etkisinin yanında mesafeyi de araştırmasıdır. Aynı zamanda mesafe değişkenini diğer değişkenlerden bir adım öne alarak incelemiştir (akt. Lee, 1966)

Stouffer, (1960) göç olgusunun hedefinin belirlenmesinde çekme etkisinin diğerlerinden daha belirleyici olduğunu varsaymıştır. Belirlenen mesafenin uzaklığı, çekme etkisi ile ilişkili olarak belirlenmiştir. Örneğin; göç edilmesi hedeflenen iki lokasyon da eşit yakın çekme etkisine sahip ise mesafe ancak bu durumda belirleyici bir nitelik kazanabilmektedir. Bu parametreler göz önünde bulundurulduğunda sanayileşmenin gerçekleştiği kentlerin cazibesi, çekme etkisi ve mesafenin yakınlığı bakımından doğru orantılıdır.

1.2. Sosyal Anksiyete ve Çocuk

İnsan sosyal bir fenomendir. Bu sosyal olma ihtiyacı, kişilerin sosyal anksiyete ile karşı karşıya kalmalarına neden olabilmektedir. Sosyal anksiyete, toplum içerisinde küçük düşme ve hor görülme gibi bozulmuş ve otomatikleşmiş fikirlerin sahip olduğu ruhsal bir bozukluktur. Bu anksiyete türü zamanla kişinin gündelik hayatındaki olumsuzlukların nedeni haline gelebilmektedir. Sosyal anksiyete, sosyal fobi veya sosyal kaygı olarak literatürde yer edinen bu ruh sağlığı sorunu, çalışmamızda ele alınacaktır.

Anksiyete, ortada anlamlı bir neden olmamasına rağmen kişinin gündelik hayatındaki faaliyetleri kısıtlayacak düzeyde endişe duyma halidir. DSM-V sosyal anksiyete bozukluğunu; bireyin tanımadığı insanlarla karşılaştığında kendini oldukça rahatsız hissettiği, yetişkinler için panik atakların, çocuklar için ise ağlama, boşalma, stupor veya katatoni gibi davranışların oluşabileceği ruh sağlığı bozukluğu olarak tanımlamaktadır (American Psychiatric Association, 2013:182). Anksiyeteyi gösteren vücuttaki en belirgin değişiklikler arasında terleme, çarpıntı ve seyirme sayılabilmektedir. Yetişkin bireyler anksiyetelerinin yersiz ve manasız olduğunu bilirken, çocuklar için aynı farkındalık söz konusu olmamaktadır (Dilbaz, 2000:17).

“Sosyal anksiyete” olgusunun tarihçesine bakıldığında ilk defa 1903 senesinde Janet tarafından kullanıldığı varsayılmaktadır. Marks ve Galder tarafından da geliştirilerek bugünkü formuna kavuşturulmuştur (Akt., Mulcahy vd., 2008:310). İlk kez DSM-III'te yer bulan sosyal anksiyete kavramı sosyal olma niteliği ile sosyal bilimler alanında sıklıkla araştırılmaktadır (American Psychiatric Association, 1980:115)

Sosyal anksiyetenin başlangıcı sıklıkla 13-24 yaş arası olmaktadır. Araştırmalar sosyal anksiyete bozukluğunun çocukluk çağında veya ergenlik döneminin başlangıcında kendini gösterdiğini, kronik bir hal alabilme ihtimalinin olduğunu belirtmektedir.

Literatüre bakıldığında sosyal anksiyete maruziyetinin en çok görüldüğü dönemin, ergenlik dönemi olduğu varsayılmaktadır (Türkçapar, 1999:251). Yapılan araştırmalar bu tanının popülaritesinin oldukça yüksek olduğunu ve en çok karşılaşılan üçüncü büyük psikiyatrik rahatsızlık olarak literatürde yerini aldığını saptamıştır. Türkiye’de sosyal anksiyete ile ilgili yapılan bir araştırma ise üniversitedeki genç popülasyonun sosyal anksiyete bozukluğunun oranının normal nüfusa oranla daha fazla olduğunu göstermiştir (Demirkaya Karakoç, 2015:57).

Sosyal anksiyete bozukluğuna sebep olan durumlar incelendiğinde, biyolojik ve psikolojik etmenlerin varlığı belirtilmiştir. Buna ek olarak; bireyin çevresinin anksiyetenin oluşmasında aktif rol oynadığı saptanmıştır (Deniz, 2014:45). Sosyal anksiyetenin hangi durumlarda meydana geldiğini saptamaya çalışan araştırmalar, dört durumun etkisini varsaymıştır. Birinci grubu büyük kitlelere hitap etmek, sunum yapmak; ikinci grubu daha önce bir bağı olmadığı halde zorunlu olduğu için etkileşime geçilen resmi toplantılar; üçüncü grubu itirazda bulunma, herhangi bir ürünü geri teslim etme; dördüncü grubu ise toplum içerisinde yemek yeme gibi zorunlu ihtiyaçlar oluşturmaktadır (Liebowitz, 1987:153)

Göç ile birlikte alışmış olduğu ve aidiyet hissettiği topraklardan ayrılan çocuklar, göç ettikleri bölgelerde kendilerini yabancılaştırmaktadır. Birçok stresörün varlığı çocukları korku ve panik ile çevrelerken, bu durumu ileri boyutlara taşıyarak içinden çıkılmaz bir hale dönüştürebilmektedir (Polat, 2007:91).

2. Yöntem

Bu araştırmanın modeli taramadır. Tarama modellenmiş araştırmalar var olan durumu betimleyen araştırmalardır (Karasar, 1995). İlişkisel tarama modelinin de kullanıldığı bu araştırma da iki veya daha fazla değişkenin birbirleri açısından görece durumları tespit edilerek bir analiz gerçekleştirmeye çalışılmıştır. Alan araştırması şeklinde hazırlanan bu araştırma İstanbul ilinde yaşayan 12-18 yaş arasındaki Suriyeli Türkmen çocukları evren olarak belirlemiştir. Bu evren içerisinde örneklemine ise Suriyeli sığınmacı kişilere yardım sağlayan dernek ve yardım kuruluşları aracılığıyla ulaşılmıştır. Araştırmanın örneklem seçimi sırasında tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde genellemek istenen evrenin özellikleri belirlenerek çalışma grubunda temsil edilmesinin sağlanmaya çalışıldığı bir yöntemdir. Araştırmanın örnekleme Suriyeli Türkmen 12-18 yaşındaki 312 çocuk ve gençten oluşmaktadır. Araştırmanın uygulama kısmı yüz yüze, anket yolu ile gerçekleştirilmiştir. Kişilere kimi zaman kamusal alanda kimi zaman ise özel alanların da ulaşılarak uygulama gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan her kişiye tam bilgilendirilmiş onam formu verilmiştir.

Uygulama esnasında 312 kişiden toplanan veriler ölçek formuna uygun olarak veri analiz programına girilmiştir. Bu araştırmada veri değerlendirme programı olarak IBM SPSS v26 kullanılmıştır. İstatistiksel analizler gerçekleştirilmeden önce varsayımlar test edilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda verinin normal dağıldığı ve varyansların

homojen olduğu belirlenmiştir. Kategorik şekilde sınıflandırılmış bağımsız değişken grupların sayısına göre farklı parametrik testleri uygulanmıştır. İlişkinin test edilmesi gerektiğindi ise pearson korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma için sosyal bilimlerde belirlenmiş 0,05 önem değeri referans alınacaktır.

2.1. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın kuramsal çerçevesine ters düşmeyecek şekilde, yöntem olarak seçilen araştırma modeline uygun ve cevaplanabilir araştırma soruları üretilmiştir. Araştırma soruları oluşturulurken çalışma grubunun demografik değişkenlerinden yararlanılmıştır.

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1. Bilgi Formu

Çalışma grubunun demografik durumunun belirlenmesi ancak araştırmanın uygulama formuna kişisel bilgi formunun eklenmesi ile mümkündür. Gerçekleştirilen bu araştırmada zorunlu göç etmiş olma durumunun sosyal anksiyete düzeyine olan etkisi araştırılmaya çalışılacaktır. Kişisel bilgi formunda; yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, göç edilen yer, yaşanılan yer, çalışma durumu ve algılanan gelir düzeyi gibi demografik değişkenleri değerlendiren sorulara yer verilmiştir. Formun uygulandığı katılımcı çocuklara, bir ebeveyni eşlik etmiştir.

2.2.2. Çocuklar İçin Sosyal Anksiyete Ölçeği

Türkay Demir ve arkadaşları (2000) tarafından uyarlanan bu ölçeğin orijinal formu La Greca ve diğerleri tarafından geliştirilmiştir (La Greca ve Stone, 1993). Öz bildirime dayalı olan bu ölçek 18 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin orijinal formunu hazırlayan araştırmacılar maddelerin sosyal anksiyete oluşturan iki bileşenini de değerlendirebilecek düzeyde olduğunu belirtmiştir. Bu bileşenler olumsuz değerlendirilme korkusu ve sosyal ortamlarda duyulan sıkıntı/rahatsızlık durumudur. Ölçek beşli Likert şeklinde hazırlanmıştır. Bu ölçekten alınabilecek puanlar en az 18 en fazla 90'dır (Demir vd., 2000:46)

Tablo 1. Güvenirlilik Analizi

Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
0,771	18

3. Bulgular

3.1. Demografik Bulgular

Çalışmanın bu kısmında araştırmanın sorularını cevaplayabilmek için istatistiksel analizler yapılmıştır. Farklılık testlerinden bağımsız örneklem t testi, tek yönlü varyans analizi, değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesi için ise Pearson korelasyon analizi yapılmıştır.

Tablo 2. Katılımcılara Uygulanan Ölçeğin Ortalama, Standart Sapma, Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Değişkenler	N	\bar{X}	SS	Çarpıklık	Basıklık
Sosyal Anksiyete	312	43,2	8,95	-,314	,231

Tablo 2’de araştırmada kullanılan ölçeklere uygulanan normallik analizleri sonucunda elde edilen çarpıklık ve basıklık değerlerinin kabul edilebilir oranların içinde olduğu saptanmıştır. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1.5 ile-1.5 arasında olması sosyal bilimlerde analizlerin gerçekleştirilmesi için yeterlidir (Tabachnick ve Fidell, 2013: 213).

Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyet Grupları açısından Sosyal Anksiyete Durumlarının t-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	T	P
Sosyal Ank.	Kız	187	45,2	9,47	-1,868	,046
	Erkek	125	41,0	8,35		
Ayrımcılığa uğrama durumu						
Sosyal Ank.	Evet	243	50,7	13,17	2,826	,002
	Hayır	69	42,3	9,82		
Okula devam durumu						
Sosyal Ank.	Evet	245	39,6	7,92	1,782	,034
	Hayır	67	48,4	8,31		
Aile gelir algısı						
Sosyal Ank.	Düşük	301	49,6	8,15	,641	,027
	Orta	11	40,1	7,86		

Tablo 3’e göre cinsiyet grupları arasında sosyal anksiyete açısından $P<.05$ düzeyinde ($P=0.46$) istatistiksel anlamlı farklılık bulunmaktadır. Bu farkı tanımlamak için sosyal anksiyete ölçeğinden cinsiyet gruplarının aldıkları puanlara bakıldığında zorunlu göç yaşamış kız çocuklarının zorunlu göç yaşamış erkek çocuklarına sosyal anksiyetelerinin yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3’te ayrımcılığa uğrama durumuna göre gruplanan çocuklar arasında sosyal anksiyete açısından $P<.01$ düzeyinde ($P=0.02$) istatistiksel anlamlı farklılık bulunmaktadır. Bu farkı tanımlamak için sosyal anksiyete ölçeğinden ayrımcılığa uğrama gruplarının aldıkları puanlara bakıldığında ayrımcılığa uğramış çocukların ayrımcılığa uğramamış çocuklara göre sosyal anksiyete seviyesinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Aynı tabloya bakıldığında okula devam etme ve etmeme durumu açısından gruplanan çocuklar arasında sosyal anksiyete açısından $P<.05$ düzeyinde ($P=0.034$) istatistiksel anlamlı farklılık bulunmaktadır. Bu farkı tanımlamak için sosyal anksiyete

ölçeğinden okula devam eden çocuklar ile okula devam etmeyen çocukların aldıkları puanlara bakıldığında okula devam edemeyen çocukların sosyal anksiyete seviyesinin okula devam eden çocuklara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3'te aile gelir algısı durumuna göre gruplanan çocuklar arasında sosyal anksiyete açısından $P<.05$ düzeyinde ($P= 0.027$) istatistiksel anlamlı farklılık bulunmaktadır. Bu farkı tanımlamak için sosyal anksiyete ölçeğinden katılımcı çocukların aldıkları puanlara bakıldığında ailesini düşük gelire sahip olduğunu düşünen çocukların, orta gelir düzeyine sahip olduğunu düşünen çocuklara göre sosyal anksiyete seviyesinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4. Araştırmada Kullanılan Değişkenlerin Birbirleriyle Olan İlişkilerine Dair Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	1	2
1. Yaş	*	
2. Sosyal Anksiyete	-,292**	*

** $p<0.01$, * $p<0.05$

Tablo 4'te katılımcı çocukların yaşları ile sosyal anksiyete ($r=-.292$, $p<0.01$) arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

4. Sonuç

Araştırmada cinsiyet grupları açısından yapılan analizlerde kız çocuklarının erkek çocuklara göre sosyal anksiyete düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu farkın niteliği hakkında ataerkillik, kız çocuklarına özgü kısıtlı sosyal yaşam, bağımlı gelişim süreci gibi birçok öngörüde bulunulabilir. Gelecekte benzer değişkenler ile yapılacak olan araştırmaların cinsiyet değişkeni özelinde derinlemesine analiz yapılması önerilmektedir.

Zorunlu göç yaşamış kişilerin kamusal alanda özgür ve sağlıklı şekilde var olmaları ancak psikolojik iyi oluş durumu ile mümkündür. Çalışmanın okula devam etme durumu açısından yapılan analizleri, okula devam eden zorunlu göç etmiş çocukların devam etmeyen çocuklara oranla daha düşük sosyal anksiyete seviyesine sahip olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle bir sosyal alan olarak eğitim kurumlarına devam etme durumunun, sosyal anksiyete açısından olumlu fark yaratabileceği görülmektedir.

Sığınmacı, göçmen ya da mülteci olmak bu niteliklere yönelik var olan önyargıların da tecrübe edilmesine neden olmaktadır. Gelir eşitsizliklerinden, çalışma güvenliğine kadar birçok alanda olumsuz duruma maruz kalan sığınmacıların yaşadıkları en temel negatif durum ayrımcılığa uğramadır. Ayrımcılığın odağında olmak bazı toplumlarda suçlu olarak algılanırken bazı toplumlarda istismara ve ihmale açık olma olarak anlaşılabilir. Bu araştırmada değerlendirilen çocukların ayrımcılığa uğrama durumu açısından sosyal anksiyete düzeylerine bakılmıştır. Yapılan analizler sonucunda

ayrımcılığa uğrayan çocukların ayrımcılığa uğramayan çocuklara göre daha yüksek seviyede sosyal anksiyete seviyesine sahip olduğu saptanmıştır. Bu durum ayrımcılığın psikolojik yıkıcılığına örnek olarak kullanılabilir.

Düşük aile gelir algısına sahip olan çocukların gelir algısı görece daha iyi olanlara göre sosyal anksiyetesinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Yapılan araştırmanın göç sonrasında gerçekleştirilen bir araştırma olduğu göz önüne alınır ise göç etmiş insanların zorunlu göç ile yoksullaştıkları söylenebilir. Zorunlu göçün yoksullaştırıcı bir etkiye sahip olduğu varsayılmaktadır. Araştırmanın demografik sorularına verilen cevaplar arasında yapılan değerlendirme sonucunda araştırmaya katılan hiçbir çocuğun aile gelir algısının yüksek olmadığını bildirmiştir.

Araştırmaya katılan çocukların yaşları ile sosyal anksiyete seviyeleri arasında yapılan korelasyon analizi sonucunda iki değişken arasında negatif anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sosyal anksiyete seviyesi arttıkça yaş seviyesi azalıyor veya sosyal anksiyete seviyesi azaldıkça yaş seviyesi artıyor. Bu analiz göstermektedir ki erken yaşlar travmatize olmaya ve zorunlu göçün sosyal sonuçlarından etkilenmeye daha açık bir dönem olabilir. Aynı zamanda yetişkinliğe doğru ilerlemenin zorunlu sosyal katılımı içerisinde barındırması ise sosyal anksiyete düzeyini negatif etkileyebilir.

Yapılan bu çalışma ve daha önceki çalışmalar göstermiştir ve göstermektedir ki zorunlu göç başlı başına biyopsikososyal bir etki alanı yaratarak bu negatif etkilenimi daha şiddetli bir hale getirmektedir. İnsanların tecrübe ettiği zorunlu göç durumunun kaçınılmaz olduğu durumlarda yani göç eden kişilerin vücut bütünlüğünden endişe edildiği durumlarda göç psikolojik önleyici hizmetler beraber yürütülmelidir.

5. Tartışma

Bu araştırmanın amacı; günümüzde göç ve göçmen konularında yaşanan problemlere bir bakış açısı sunmaktır. Zorunlu göç, diğer birçok sosyal olgu gibi sosyal olma niteliğini etkilediği ve etkilendiği insanlardan almaktadır. Bir olay veya durum sonucu zorunlu yer değiştirme olarak tanımlanan bu olgunun bu kadar basit olmadığı, günümüzde Suriyeli ve Afgan göç olaylarında tekrar görülmektedir. Bu araştırma ise bugün Türkiye'nin en önemli gündemi olan göçmenlere karşı önyargı ve olumsuz tutumlara 2016 yılından itibaren dikkat çekmeye çalışmaktadır.

Zorunlu göç, zorunlu olma niteliğinden ötürü kişiler üzerinde mağdur edici etkiler bırakabilmektedir. Göç öncesinde, sırasında ve sonrasında yaşanan veya yaşanması muhtemel olumsuz durumların kişinin genel sağlığına olduğu kadar ruh sağlığına da zarar vermesi olasıdır. Sevinç (2019) tarafından İngiltere'de gerçekleştirilen araştırmaya göre göçmenlerin istatistiksel olarak kanıtlanmış şekilde ölüm kaygısına sahip oldukları belirlenmiştir. Olumsuz yaşamsal tecrübelerin negatif psikolojik durumları tetiklemesi veya eğilim yaratması beklendik bir durumdur. Bu nedenle bu araştırmanın bulguları, göçmenlerin olumsuz zorunlu göç deneyimini sosyal bozukluk olarak kabul edilen sosyal anksiyete özelinde değerlendirecektir. Solak (2018)

tarafından gerçekleştirilen “zorunlu göçün doğurduğu sosyal travmalar” isimli araştırmada, savaşın ve göçün çocuklar üzerinde travmatik etkiye sahip olabileceği belirtilmiştir. Ayrıca Afyonkarahisar’da yaşayan Suriyeli göçmenlerin entegrasyonlarının değerlendirildiği aynı araştırmada, sosyal uyum seviyelerinin görece düşük seviyede olduğu saptanmış ve zorunlu göçe maruz kalmış çocukların okul uyum durumlarının da benzer şekilde sonuçlandığı izlenmiştir (Solak, 2018). Bu araştırma kapsamında uygulanan farklılık testleri sonuçlarına göre, zorunlu göç yaşamış kız ve erkek çocukları arasında sosyal anksiyete durumları açısından istatistiksel anlamlı fark olduğu ve kız çocuklarının erkek çocuklara göre daha yüksek anksiyete seviyesine sahip olduğu tespit edilmiştir. Anksiyete halk arasında kadın hastalığı olarak bilinir. Bu bilinirliğin nedeni ise toplumsal cinsiyetin de oluşturulmasında kullanılan argümanlardan ileri gelmektedir. Erkekleri daha kendinden emin ve girişken şekilde tanımlayan toplum, kız çocuklarını daha ikincil ve kaygılı şekilde görmeye eğilimlidir. Kılıç ve arkadaşları tarafından Bilgi Üniversitesi’nde yayımlanan araştırma raporuna göre ise kadınlar erkeklerin daha kendinden emin, özgür ve refah olduklarını belirtmiştir (Kılıç, Beyazova, Durmuş ve Soran, 2013)

Göç olgusu bireyleri psikolojik ve sosyolojik olarak etkilemektedir. Bu etkinin kadın ve erkeklere farklı şekilde yansması ise beklendik bir durumdur. Zorunlu göç yaşanan alanlarda dezavantajlı olarak kabul edilen kadınların göç durumuna psikolojik olarak erkeklerden farklı cevap vermesi ise psikolojik olduğu kadar sosyolojik de bir durumdur. 2002 yılında Aker ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilen araştırmaya göre zorunlu göç deneyimleyen yetişkin kadınların çocukları ile benzeşen göç algısına sahip oldukları belirlenmiştir (Aker ve ark., 2002). Ayrımcılığa uğrama durumu açısından gruplanan çocuklarda gerçekleştirilen farklılık analizi sonuçları göstermektedir ki ayrımcılık deneyimi yaşama durumu sosyal anksiyete düzeyinde farklılaşmaya neden olmaktadır. Göçmen çocukların zorunlu göç esnasında yaşadığı travmalar, göç sırasında yaşanan zorluklar ve korkular, göç edilen yerde her an sınır dışı edilme ihtimali ve ayrımcılığa uğraması (Yıldız, Ünlü ve Sezer, 2016) çocukların ruh sağlığını olumsuz şekilde etkileyebilmektedir. Yayak (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmaya göre ise ayrımcılığa uğrayan kişiler bu durumu yaralayıcı, incitici ve zedeleyici olarak tanımlamıştır (Yayak, 2017). Ayrımcılığın negatif sonuçlarını doğrulayan bir diğer araştırma Kirmayer ve arkadaşları (2011) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın sonuçları sığınmacı çocuğun ruhsal sağlığını dışsal faktörler olarak yerleşim yeri, okulda ayrımcılık ve sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalmasının etkileyebileceğini belirtmektedir (Kirmayer, ve diğerleri, 2011).

Travmatik deneyimlere sahip olan çocukların ruh sağlığı sorunları yaşama olasılıkları, çeşitli mekanizmalar (yaş, cinsiyet ve baş çıkma stratejileri) ve aile ile toplum gibi çevresel faktörler ile ilişkili olabileceği belirlenmiştir (Kızmaz, 2018a). Bu farklılaşma çocuktan çocuğa fark ediyor olsa da Kızmaz (2018b) tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışmaya göre zorunlu göç deneyimine maruz kalan çocukların ruhsal

olumsuzluklardan sıyrılma durumları ve düzeyleri, demografik durumlara göre farklılaşabilmektedir. Kimi çocuklar kısa bir süre içerisinde bu semptomlardan kurtulabilirken kimi çocuklar uzun bir süre bu olumsuz durumu deneyimlemeye devam edebilmektedir.

Bu araştırma kapsamında gerçekleştirilen korelasyon analizi, katılımcı çocukların yaşları ile sosyal anksiyete seviyeleri arasında istatistiksel anlamlı negatif ilişki tespit etmiştir. Çocukluk ve erken çocukluk dönemi psikolojik belirleyiciliği açısından çok önemli bir dönemdir. Bu dönemde yaşanan her olay, edinilen her şema çocuk için ileriki yaşlarda belirleyici olabilir. Çocukluk döneminin bu belirleyiciliğinin yanı sıra psikolojik dayanıklılığı da görece az olduğu kabul edilmektedir (Aktan & Önder, 2018). Bu analiz göstermektedir ki erken yaşlar travmatize olmaya ve zorunlu göçün sosyal sonuçlarından etkilenmeye daha açık bir dönem olabilir. Aynı zamanda yetişkinliğe doğru ilerlemenin zorunlu sosyal katılımı içerisinde barındırması ise sosyal anksiyete düzeyini negatif etkileyebilir (Karakoç Demirkaya, 2020).

6. Öneriler

- Cinsiyet gruplarının özelinde gerçekleştirilen bir araştırma, zorunlu göç olgusunun eşitsiz dağılan etkisine vurgu yaparak, aslında göçün anatomisini anlamakta araştırmacılara yardımcı olabilir.
- Bu dönem itibari ile farklı yoğunluklarda farklı illerde göçmenler yaşamaktadır. Bu araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliği artırılması amacıyla farklı yoğunluklu illerde bulunan göçmenler ile yapılacak araştırma çalışmanın yordayıcı kuvvetini arttıracaktır.
- Geçen zaman itibari ile Türkiye’de doğan ve Suriye’den göç eden benzer yaşta çocuğa ulaşılabilme imkânı doğmuştur. Bu nedenle Zorunlu göç etmemiş çocuklar ile zorunlu göç etmiş çocukların sosyal anksiyetelerini karşılaştırmak kıyaslayıcı bir tanımlama yapmayı olanaklı hale getirebilir.
- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile Suriyeli göçmenlerin berberce çalışma grubunu oluşturduğu bir araştırma ile sosyal anksiyetenin sebepleri ve yönü değerlendirilmeye çalışılabilir.

7. Kaynakça

- Akdeniz, E. B., & Öz, F. (2009). Koruyucu ruh sağlığı açısından göç ve kadın. *Kriz Dergisi*, 17(1), 27-36.
- Aker, T., Ayata, B., Özeren, M., Buran, B., & Bay, A. (2002). Zorunlu iç göç: Ruhsal ve toplumsal sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 3(2), 97.
- Aktan, B. Ş., & Önder, A. (2018). Okul öncesi dönemde psikolojik dayanıklılık. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 20-30.
- American Psychiatric Association. (1980). *Diagnostic and statistical manual*. Washington DC: APA Press.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.)*. Arlington: APA Press.
- Aydın, D., Şahin, N., & Akay, B. (2017). Göç olayının çocuk sağlığı üzerine etkileri. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi*, 7(1), 8-14.
- Baş, M., Molu, B., Tuna H., & Baş, İ. (2017). Göç Eden Ailelerin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Değişiminin Kadın Ve Çocuk Yaşamına Etkisi. *Journal of the Human & Social Science Researches*, 6(3), 3-6.
- Başterzi, A. D. (2017). Mülteci, sığınmacı ve göçmen kadınların ruh sağlığı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(4), 379-387.
- Bronfenbrenner, U. (1991). *Ecología del Desarrollo Humano La*. Ediciones S. A: Paidós Iberica.
- Danış, A. D. (2004, Ağustos). Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye. *Birikim*, s. 216-224.
- Dawe Helen, R., Farr, H., & Gull, K. (2007). Centriole/basal body morphogenesis and migration during ciliogenesis in animal cells. *Journal of cell science*, 120(1), 7-15.
- Demir, T., Eralp-Demir, D., Türksoy, N., Özmen, E., & Uysal, Ö. (2000). Çocuklar için sosyal anksiyete ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirliği. *Düşünen Adam*, 13(1), 42-48.
- Demirkaya Karakoç, S. (2015). Çocuk ve ergenlerde sosyal anksiyete bozukluğunun psikofarmakolojik ve psikoterapötik tedavisi. *Türkiye Klinikleri Psikiyatri-Özel Konular*, 8(3), 52-60.
- Deniz, S. (2014). Ergenlerin problemleri mobil telefon kullanımının utangaçlık ve sosyal anksiyete ile ilişkisinin incelenmesi. *İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Dilbaz, N. (2000). Sosyal anksiyete bozukluğu: tanı, epidemiyoloji, etiyoloji, klinik ve ayırıcı tanı. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 3(2), 3-21.
- Faist, T. (2000). Transnationalization in international migration: implications for the study of citizenship and culture. *Ethnic and racial studies*, 23(2), 189-222.
- Faist, T. (2008). Migrants as transnational development agents: an inquiry into the newest round of the migration-development nexus. *Population, space and place*, 14(1), 21-42.
- Gün, Z., & Bayraktar, F. (2008). Türkiye'de İç Göçün Ergenlerin Uyumundaki Rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(2), 2-19.
- Harunoğlu, M. (2016). Harunoğulları, Muazzez. "Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği. *Göç Dergisi*, 3(1), 29-63.
- Karakoç Demirkaya, S. (2020). Zorunlu göç ve çocuk ruh sağlığına etkileri. *Klinik Psikiyatri*, 23(3), 5-6.
- Karasar, N. (1995). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Kılıç, A. Z., Beyazova, A., Durmuş, G., & Soran, M. (2013). *Ebeveynlerin toplumsal cinsiyet algısı ve çocuk yetiştirmeye etkileri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Kirmayer, L. J., Narasiah, L., Munoz, M., Rashid, M., Ryder, A. G., & Güzder, J. (2011). Common mental health problems immigrants and refugees: general approach in primary care Canadian Medical. *Association Journal of Medical*, 12(16), 115-161.
- Kızmaz, Z. (2018a). *Mülteci Çocuklarda Travma*. Ankara: Hegem Yayınları.
- Kızmaz, Z. (2018b). Suriyeli sığınmacılar: güvenlik kaygıları ve suç. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 392-431.
- La Greca, A. M., & Stone, W. L. (1993). Social anxiety scale for children-revised: Factor structure and concurrent validity. *Journal of Clinical Child Psychology*, 22(1), 17-27.
- Leary, M. R., & Kowalski, R. M. (1997). *Social anxiety*. London: Guilford Press.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Liebowitz, M. R. (1987). Social phobia. *Modern Problems of Pharmacopsychiatry*, 22(1), 141-173.
- Mulcahy, K., Hennessey, N., Beilby, J., & Byrnes. (2008). Social anxiety and the severity and typography of stuttering in adolescents. *Journal of Fluency Disorders*, 33(4), 306-319.
- Örsel, S., Karadağ, H., Kahiloğulları, A. K., & Aktaş, E. A. (2011). Psikiyatri hastalarında çocukluk çağı travmalarının sıklığı ve psikopatoloji ile ilişkisi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 12(2), 130-136.
- Özden, Ş. (2013). *Syrian refugees in Turkey*. BADIA FIESOLANA, SAN DOMENICO DI FIESOLE: MIGRATION POLICY CENTRE.
- Özen, Ş., & Antar, S. (2001). İç göç yaşayan bir grup lise öğrencisinde ruhsal belirti şiddetinin cinsiyet ile ilişkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 8(3), 156-162.
- Palabıyık, A., & Koç, Y. (2011). Zorunlu göç ve fakirliğin diğer adı: mülteciliğin dünyada ve Türkiye'deki gelişimi (2004-2007). *International Conference on Eurasian Economies*, 5(1), 334-352.
- Polat, G. (2007). İç göçün çocuk ruh sağlığına etkisi ve sosyal hizmet müdahalesi. *Journal of Society & Social Work*, 18(1), 89-106.
- Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the statistical society of London*, 48(2), 167-235.
- Ravenstein, E. G. (1889). The laws of migration. " *Journal of the royal statistical society*, 52(2), 214-305.
- Sevinç, K. (2019). Dehşet Yönetimi Kuramı Açısından Ölüm Kaygısının İngiltere'de Müslümanlara Yönelik Tutumların Üzerindeki Etkisi. *Dini Araştırmalar*, 22(55), 27-50.
- Sır, A., Bayram, Y., & Özkan, M. (1998). Zoraki iç göçün ruh sağlığına etkileri üzerine bir ön çalışma. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 1(2), 83-88.
- Solak, A. (2018). *Zorunlu Göçler ve Doğurduğu Sosyal Travmalar*. Ankara: Hegem Yayınları.
- Stouffer, P. C., & Long, J. A. (2003). Diet and preparation for spring migration in captive Hermit Thrushes. *The Auk*, 120(2), 323-330.
- Stouffer, S. A. (1960). Intervening opportunities and competing migrants. *Journal of regional science*, 2(1), 1-26.
- Tabachnick, B., & Fidell, S. (2013). *Tabachnick, L.S. Fidell Using Multivariate Statistics (sixth ed.)*. Boston: Pearson.

- Tobler, W. (1995). Migration: Ravenstein, thornthwaite, and beyond. *Urban Geography*, 16(4), 327-343.
- Tuzcu, A., & Bademli, K. (2014). Göçün Psikososyal Boyutu. *Psikiyatride Guncel Yaklasimler*, 6(1), 56.
- Türkçapar, H. (1999). Sosyal fobinin psikolojik kuramı. *Klinik Psikiyatri*, 2(4), 247-253.
- Yayak, A. (2017). Göçmenlerin ayrımcılık algıları ile özdeşleşme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(3), 557-576.
- Yıldız , K., Ünlü, Ü., & Sezer, M. (2016). Mülteci- sığınmacı cinnetleri ve toplum “her insanın huzur içinde, kendi evinde, sevdiği insanların içinde ve vatanında ölme hakkı vardır!”. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 42-50.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *Electronic Turkish Studies*, 9(2), 1685-1704.